

Zelfstandig, maar niet alleen

Onderzoek naar de behoefte aan nazorg van Utrechtse 16+ jongeren uit de provinciale jeugdzorg

Anne-Marie Broeders
Karin Schaafsma
Niek Fransen

Zelfstandig, maar niet alleen

Onderzoek naar de behoefte aan nazorg van Utrechtse 16+ jongeren uit de provinciale jeugdzorg

Amsterdam, 27 september 2011

Anne-Marie Broeders
Karin Schaafsma
Niek Fransen

Jij bent bijzonder...

Jij bent bijzonder
Als je gewoon bent
Als je ijdel bent
Als je boos bent
Als je liefdevol bent

Jij bent bijzonder
Omdat altijd blijkt
Dat je iets op jouw wijze doet...

Meer dan bijzonder kun je toch niet zijn?!
Wat wens je nog meer als je beseft dat JIJ al bijzonder bent...?

Gedicht gemaakt door een van de geïnterviewde jongeren

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
1 Inleiding	8
1.1 Onderzoeksopzet	8
1.2 Onderzoeksverantwoording	8
1.3 Afstemmen met casusgroep Nazorg	10
1.4 Leeswijzer	10
2 Invulling van nazorg volgens professionals	11
2.1 Hoe omschrijven professionals de doelgroep?	11
2.2 In welke mate hebben deze jongeren hulp nodig en op welke terreinen?	12
2.3 Wat zijn huidige belemmeringen in het optimaal ondersteunen van deze jongeren?	12
2.4 Wat betekent dit voor het nazorgaanbod?	14
2.5 Pilot nazorg Utrecht	16
2.6 Overeenkomsten met en aanvullingen vanuit casusgroep Nazorg	16
3 Invulling van nazorg volgens jongeren	18
3.1 Jongeren uit de provinciaal gefinancierde jeugdzorg	18
3.2 Jongeren met een licht verstandelijke beperking	19
4 Conclusies	20
4.1 Doel van nazorg	20
4.2 Huidig aanbod aan nazorg	20
4.3 Gewenste inrichting van het nazorgaanbod	20
4.4 De mening van jongeren zelf	21
5 Aanbevelingen	22
Bijlagen	
Bijlage 1 Namen geïnterviewde professionals	26

Samenvatting

Om zicht te krijgen op de situatie, problematiek en behoeften van jongeren die deelnemen aan een nazorgtraject binnen de pilot nazorg, heeft de gemeente Utrecht een onderzoek uitgezet, waarvoor DSP-groep de opdracht kreeg. De resultaten moesten leiden tot helderheid over het definitief invullen van nazorg in Utrecht. Om verschillende redenen – met als belangrijkste het feit dat er nauwelijks jongeren hebben deelgenomen aan de genoemde pilot – is het onderzoek omgebogen en heeft een meer algemene onderzoeksvraag gekregen:

Wat is de behoefte aan nazorg van jongeren tussen de 16 – 23 jaar die een vrijwillig of gedwongen geïndiceerd residentieel jeugdzorgaanbod hebben afgesloten?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden hebben we gesproken met jongeren die een half jaar tot een jaar daarvoor waren uitgestroomd uit diverse jeugdzorginstellingen en met professionals die te maken hebben met deze doelgroep (van jeugdzorginstelling tot welzijnsinstelling, van politie tot leerplicht). Ondanks grote inspanningen van diverse organisaties die voor ons deze jongeren zouden 'opsporen', hebben we slechts een zeer beperkt aantal kunnen interviewen.

De resultaten van het onderzoek zijn dus in grote mate gebaseerd op de observaties van de professionals, al kunnen we wel constateren dat de ideeën en opvattingen van de jongeren globaal dezelfde lijn laten zien.

Kenmerken van de doelgroep

De belangrijkste kenmerken van jongeren die een half jaar tot een jaar geleden uit een jeugdzorginstelling uitstroomden, zijn volgens de professionals dat zij moeilijk tot het aanvaarden van hulp te motiveren zijn. Dit is begrijpelijk want ze hebben een lange en vaak niet zo gelukkige geschiedenis in de jeugdzorg achter de rug en op het moment dat de verplichting om hulp te aanvaarden is opgehouden, wijzen ze verdere inmenging in hun leven af. Deze jongeren hebben bovendien vaak een slechte relatie met de ouders/de familie en een zwak sociaal netwerk. Hun sociale vaardigheden zijn in het algemeen niet sterk ontwikkeld, wat een handicap kan vormen om een zelfstandig leven in de maatschappij op te bouwen. Bovendien is er met regelmaat sprake van verslavingsproblematiek, psychiatrische problematiek en/of een lichte verstandelijke beperking en bijna altijd hebben deze jongeren schulden.

Respondenten (professionals) schatten in dat ongeveer de helft van de jongeren die uitstromen behoefte heeft aan nazorg.

Huidig aanbod

Respondenten (professionals) geven aan dat het huidige aanbod in lokale veld erg versnipperd is, terwijl de doelgroep behoefte heeft aan een totaalpakket. Het aanbod van hulpverlening of diensten is vaak niet toegespitst op een complexe doelgroep die moeilijk te motiveren is, veel hulp- of dienstverleners zijn niet toegerust op omgaan met jongeren met complexe psychiatrische, verslavings- of LVB-problematiek en een aantal belangrijke levensbehoeften van de jongeren (zoals wonen, een inkomen, werk of andere zinvolle dagbesteding) is onvoldoende geregeld. Als laatste wordt vaak ge-

noemd het gebrek aan stut- en steunmogelijkheden. Voor veel jongeren die geen goed sociaal netwerk hebben, is het prettig te kunnen terugvallen op iemand die de rol van de ouders kan overnemen.

Gewenste inrichting van het nazorgaanbod volgens de professionals

Bij de inrichting van het nazorgaanbod zijn volgens de professionals de volgende punten van belang:

- De jongeren hebben behoefte aan een doorgaande lijn van jeugdzorgaanbieder naar lokaal veld. Dit betekent concreet dat de jeugdzorgaanbieder het aanbod voor 16+ jongeren op tijd moet inzetten. Bij voorkeur één jaar voor uitstroom.
- Het aanbod dient zoveel mogelijk uit te gaan van de realiteit na uitstroom. Dit houdt in dat er veel aandacht moet zijn voor praktische zaken als budgettering, maar ook voor voldoende sociale vaardigheden. Belangrijk is daarbij in te spelen op eigen grenzen kunnen bepalen in plaats van grenzen op te leggen. Het is essentieel dat het aanbod daarnaast voldoende inspeelt op de leeftijdsfase en belevingswereld waarin de jongeren zich bevinden, om jongeren te blijven motiveren voor hulp en te voorkomen dat ze afhaken.
- Het sociaal netwerk moet tijdig worden geactiveerd. Het doel hiervan is ervoor te zorgen dat de jongere op wat voor manier dan ook kan terugvallen op dat sociaal netwerk, voor zowel morele als praktische als financiële ondersteuning. Indien de jongere niet kan terugvallen op het sociaal netwerk, neemt de hulpverlener deze rol op zich. Dit kan betekenen dat voor langere tijd stut- en steuncontacten worden onderhouden.
- Op tijd moet worden bekeken welke ondersteuning op welke gebieden na uitstroom nog nodig is (om dit te bepalen kan mogelijk de zelfstandigheidsmatrix gebruikt worden). Hierover kunnen gezamenlijke afspraken worden gemaakt door de jongere, degene die de jongere na uitstroom ondersteunt en de mentor van de jeugdzorginstelling. De afspraken worden vastgelegd in een plan.
- Veel jongeren die uitstromen hebben als eerste prioriteit een dak boven het hoofd en een inkomen. Deze randvoorwaardelijke zaken dienen geregeld te zijn voordat een jongere uitstroomt.
- Degene die de jongere na uitstroomt begeleidt, dient de jongere te ondersteunen op alle leefgebieden. Daarnaast moet deze persoon vormen van gespecialiseerde hulp kunnen inzetten.

De mening van de jongeren zelf

De jongeren bevestigen grotendeels dezelfde knelpunten bij de overgang van de jeugdzorg naar het zelfstandige leven als de professionals.

LVB-jongeren hebben meer tijd nodig om zelfstandig te kunnen gaan wonen. Ze verblijven dan ook vaker langer in een instelling dan jongeren uit de provinciaal gefinancierde jeugdzorg. Daarna lijken ze vanwege hun verstandelijke beperking voor langere tijd stut- en steun nodig te hebben. Voor zover we dat op basis van het beperkte aantal gesprekken kunnen vaststellen, hebben jongeren uit de provinciale jeugdzorg een 'steun in de rug' nodig om praktische zaken te regelen en een vertrouwd persoon te hebben op wie ze kunnen terugvallen. Ze vinden het erg belangrijk dat ze niet het gevoel hebben ineens onvoldoende voorbereid 'losgelaten' te worden.

Alle jongeren geven ze aan dat ze serieus genomen willen worden en dat de huidige regels binnen de instellingen te streng en rigide zijn wat ervoor zorgt dat ze zich 'bevrijd voelen' als de jeugdzorg klaar is.

Aanbevelingen

Op basis van dit onderzoek formuleren we twee aanbevelingen:

1 Formuleer als gemeente een visie op nazorg die uitgaat van de gedecentraliseerde jeugdzorg

De gemeente Utrecht heeft straks met de decentralisatie van de jeugdzorg de regie over de gehele jeugdzorg. Dit biedt kansen voor jeugdzorginstellingen en het lokale veld een aanbod voor nazorg te maken dat meer maatwerk kan bieden en efficiënter is ingericht dan nu het geval is. Het knelpunt van gescheiden financieringsstromen is na de transitie geen issue meer, wat betekent dat de leeftijd van de jongere niet meer voor een knip hoeft te zorgen. Daarom is het goed dat de gemeente Utrecht een visie op nazorg ontwikkelt waarin staat benoemd wat het doel is van nazorg en welke uitgangspunten daarbij van belang zijn. Daarbij zijn ons inziens de volgende elementen van belang:

- Nazorg heeft als doel jongeren die uitstromen uit de (huidige) provinciale jeugdzorg te ondersteunen op weg naar zelfstandige maatschappelijke participatie. Daar waar nodig neemt nazorg de rol van de ouders/verzorgers over.
- Jongere en hulpverlening nemen gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor hulp; dat is het uitgangspunt voor de hulp. Zeker gezien de leeftijd van de jongeren en de verwachtingen rondom hun zelfstandig functioneren, past dit beter dan een situatie met veel opgelegde regels.
- Nazorg wordt in een doorgaande lijn georganiseerd. Nazorg begint dan ook al bij de provinciale jeugdzorgaanbieder, bij voorkeur één jaar voor uitstroom. De mate waarin de jongere zelfstandig kan functioneren is maatgevend voor uitstroom. De jeugdzorginstelling blijft verantwoordelijk voor de jongere totdat de jongere voldoende zelfstandig kan functioneren of er vervolghulp beschikbaar is. Inzet moet zijn om jongeren *realistisch* voor te bereiden op zelfstandig maatschappelijk functioneren. Dit houdt minimaal in: inzicht in de financiële situatie na uitstroom en bijbehorende uitgavenpatroon, voldoende sociale vaardigheden en vaardigheden voor een structurele dagbesteding.
- Het nazorgaanbod is afgestemd op de leeftijdsfase met bijbehorende wensen en behoeften van de jongere. De inzet is niet alleen dat jongeren rond hun achttiende jaar voldoende zijn voorbereid om te kunnen uitstromen uit de jeugdzorginstelling, maar ook dat zij gemotiveerd zijn voor eventuele vervolghulp.
- Er wordt altijd tijdig een plan van uitstroom gemaakt waarin staat beschreven of en zo ja, welke ondersteuning de jongere nog nodig heeft en wie deze ondersteuning gaat uitvoeren. Dit plan van uitstroom wordt opgesteld in samenspraak met de jongere, het sociale netwerk, mentor jeugdzorginstelling en de hulpverlener die de jongere na uitstroom ondersteunt. Ook wordt hierin beschreven waar de jongere gaat wonen en hoe zijn of haar inkomen gerealiseerd wordt.
- De jongere stroomt niet uit de jeugdzorg voordat er zicht is op passende woonruimte, dagbesteding en inkomen.
- Voldoende woonruimte, inkomen en voldoende mogelijkheden voor werk en scholing worden afgestemd op de mogelijkheden en onmogelijkheden van de doelgroep.
- Binnen nazorg wordt individueel maatwerk geleverd. De vragen en behoeften van jongeren op weg naar zelfstandigheid zijn immers divers: van intensieve vormen (gespecialiseerde) zorg tot praktische ondersteuning of stut- en steuncontacten.

- Voor de nazorg na uitstroom is één persoon beschikbaar voor de jongere die de jongere kan ondersteunen bij praktische zaken, een luisterend oor kan bieden en waar nodig gespecialiseerde vormen van zorg kan inzetten.
- Er is na uitstroom ook nazorg beschikbaar voor jongeren met psychiatrische of verslavingsproblematiek of jongeren met een licht verstandelijke beperking. Dit zijn geen contra-indicaties voor het verkrijgen van nazorg in het lokale veld.
- Er is na uitstroom voldoende gespecialiseerde zorg beschikbaar afgestemd op de behoefte van de jongeren.

2 De gemeente neemt de regie en stimuleert alle partijen om een sluitend nazorgaanbod te ontwikkelen en uit te voeren

In het licht van de decentralisatie van de jeugdzorg, verdient het aanbeveling dat de gemeente Utrecht (na formulering van de visie) de regie neemt over het ontwikkelen van het aanbod nazorg voor jongeren uit de gespecialiseerde jeugdzorg. Aandachtsgebieden daarbij zijn:

- de rol van de jeugdzorgaanbieders;
- de rol van het lokale veld;
- de organisatie van primaire levensbehoeften voor deze jongeren, zoals wonen, werk/opleiding en inkomen;
- het activeren van het sociale netwerk door inzet Eigen Kracht Conferenties;
- aansluiten bij Wraparound care.

1 Inleiding

1.1 Onderzoeksopzet

In mei 2010 heeft de gemeente Utrecht DSP-groep de opdracht verstrekt om zicht te krijgen op de situatie, problematiek en behoeften van jongeren die deelnamen aan een nazorgtraject binnen de pilot nazorg. Dit moest leiden tot helderheid over het definitief invullen van nazorg in Utrecht. Gedurende de onderzoeksperiode stroomde echter een zeer beperkt aantal jongeren in in de pilot nazorg.

Na overleg (van 1 februari 2011 en 8 maart 2011) hebben de gemeente Utrecht en DSP-groep besloten het onderzoek een andere invulling te geven.

Het herziene onderzoek had als doel inzicht te krijgen in de mogelijke behoefte aan nazorg van jongeren in de leeftijd van 16 – 23 jaar die een geïndiceerd jeugdzorgtraject hebben afgesloten. Daarbij gaat het om jongeren die zowel binnen het vrijwillige als een gedwongen kader in een residentiële jeugdzorginstelling hebben gezeten. In tegenstelling tot de vorige onderzoeksopzet, ging het hierbij dus niet om jongeren die een nazorgtraject vanuit de pilot Nazorg hebben, maar om jongeren die een residentieel jeugdzorgtraject hebben afgerond. Deze jongeren hebben mogelijk nazorg (niet binnen de pilot) gehad, krijgen nog nazorg, of hebben helemaal geen nazorg (nodig) gehad.

De centrale onderzoeksvraag van het herziene onderzoek luidde dan ook:

Wat is de behoefte aan nazorg van jongeren tussen de 16 – 23 jaar die een vrijwillig of gedwongen geïndiceerd residentieel jeugdzorgaanbod hebben afgesloten?

1.2 Onderzoeksverantwoording

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, hebben we ingezet op twee sporen:

- 1 Telefonische en face-to-face interviews met jongeren.
- 2 Telefonische en face-to-face/groepsinterviews met professionals.

Ad 1 - Interviews met jongeren

Ondanks inspanningen van diverse partijen, hebben we uiteindelijk slechts drie jongeren gesproken die afkomstig waren uit de provinciaal gefinancierde jeugdzorg. Bureau Jeugdzorg Utrecht heeft gepoogd middels hun bestanden jongeren te vinden die zes tot twaalf maanden geleden een residentieel jeugdzorgtraject hadden afgerond in vrijwillig of gedwongen kader. Daar zijn in totaal twintig jongeren uitgekomen die een brief met een verzoek om medewerking hebben ontvangen van BJZ. Van deze twintig wilde uiteindelijk één jongere meewerken aan een telefonisch interview. Daarnaast is nog één jongere geïnterviewd via een jongerenplatform en één jongere via de pilot Nazorg.

Via de William Schrikkergroep zijn conform de herziene onderzoeksopzet vier jongeren met LVB-problematiek geïnterviewd.

Vraagstelling jongeren

Aan de in totaal zeven jongeren die we hebben gesproken, hebben we gevraagd of ze:

- behoefte hebben aan nazorg, nu of in de toekomst;
- eventueel al nazorg hebben ontvangen.

Indien de jongere wel nazorg heeft ontvangen:

- Waar heeft hij/zij nazorg ontvangen?
- Wat vond hij/zij hiervan en waarom?
- Heeft hij/zij nu nog behoefte aan hulp? Zo ja, op welke gebieden?

Indien de jongere geen gebruik heeft gemaakt van nazorg:

- Heeft/had hij/zij behoefte aan ondersteuning op weg naar zelfstandigheid?
- Wat zou deze ondersteuning moeten inhouden, hoe ziet dit eruit? (vorm en wie het uitvoert).

Ad 2 - Interviews met uitvoerend professionals

We hebben interviews gehouden met professionals die te maken hebben met jongeren tussen de 16 – 23 jaar uit de jeugdzorg. Deze gesprekken vonden plaats in groepsverband, face-to-face of – als dit niet mogelijk was - telefonisch. Aan deze professionals hebben we gevraagd of en zo ja wat volgens hen de ondersteuningsbehoefte is van deze jongeren op weg naar zelfstandigheid en hoe hieraan beantwoord kan worden. Omdat vanuit de provincie Utrecht gesprekken zijn gevoerd over nazorg voor jongeren met een psychiatrische of licht verstandelijke beperking met vertegenwoordigers vanuit deze sectoren, hebben wij in overleg met de opdrachtgever de focus gelegd op partijen uit het lokale veld en de provinciale jeugdzorgaanbieders (zie 1.1).

We hebben gesproken met vertegenwoordigers van de volgende instellingen (voor namen medewerkers zie bijlage 1):

- Leerplicht gemeente Utrecht
- Bureau Jeugdzorg Utrecht
- U2beheard
- Jeugdzorginstelling Timon
- Jeugdzorginstelling De Rading
- Zandbergen, jeugdzorg
- Zandbergen, opvang jongvolwassenen de Dijk
- Wijkwelzijnsinstelling Doenja
- Wijkwelzijnsinstelling Portes
- Wijkwelzijnsinstelling Cumulus
- Politie Utrecht
- Maatschappelijk werk in het Veiligheidshuis

Het Jongerenloket van DWI kon vanwege omstandigheden niet ingaan op ons verzoek om een interview.

Reikwijdte van het onderzoek

De gesprekken met de jongeren waren waardevol, maar de uitkomsten zijn te beperkt om er een analyse van te maken. In de respons van de professionals en van het beperkt aantal jongeren dat we gesproken hebben, zien we

echter weinig tegenspraak. Er bestaat een redelijke consensus over welke nazorg nodig is en wat er aan het huidige aanbod schort. Dit verzacht het nadeel van het beperkte aantal geïnterviewde jongeren. We hebben daarom de uitkomsten van de gesprekken met de professionals als uitgangspunt genomen en illustreren die met de ideeën en meningen van de jongeren.

Onderzoekperiode

Het onderzoek is – met tussentijdse onderbrekingen en bijstellingen – uitgevoerd in de periode mei 2010 - mei 2011.

1.3 Afstemmen met casusgroep Nazorg

Vanuit de wens om verdieping te krijgen op de knelpunten rondom nazorg voor jongeren met een complexe problematiek (GGZ,- LVG- en zwerfjongeren) heeft de provincie een 'Casusgroep Nazorg' ingesteld. Bureau ienb had daarbij als opdracht casuïstiek te bespreken met vertegenwoordigers uit de jGGZ, LVB, zwerfjongerencircuit en het lokale veld binnen deze casusgroep. Daarnaast heeft bureau ienb als extra verdieping op de casuïstiek nog drie jongeren geïnterviewd. De punten binnen de casuïstiekbespreking van bureau ienb overlaptten voor een groot deel met de onderzoeksvragen van DSP-groep. Om die reden zijn deze twee trajecten met elkaar afgestemd. Zo is onder meer besloten dat DSP-groep geen professionals van jGGZ-instellingen, William Schrikkergroep, Stede of MEE zou benaderen omdat deze al waren gesproken vanuit de casuïstiekbespreking van ienb.

We beschrijven in deze rapportage onze eigen onderzoeksresultaten. In paragraaf 2.6 geven we beknopt weer op welke punten overeenstemming is met de casuïstiekbespreking van bureau ienb, en waar de uitkomsten van bureau ienb nog aanvullend zijn. Op één punt (de zelfstandigheidsmatrix) nemen we de aanbevelingen van bureau ienb over.

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 staan de uitkomsten van de gesprekken met de professionals beschreven. We geven de mening van de respondenten weer over de groep jongeren die nazorg nodig heeft, over hoe deze hulp eruit zou moeten zien en welke belemmeringen er momenteel zijn bij het realiseren van dit aanbod. Hoofdstuk 3 beschrijft de uitkomsten van de interviews met de jongeren. In hoofdstuk 4 trekken we hieruit een aantal conclusies op basis waarvan we in hoofdstuk 5 aanbevelingen doen.

2 Invulling van nazorg volgens professionals

2.1 Hoe omschrijven professionals de doelgroep?

'Het zijn vaak eerlijke, primaire jongeren. Ze gaan ergens voor als ze echt willen en kunnen heel creatief zijn.'

De respondenten uit het lokale veld komen de jongeren die nog ondersteuning behoeven tegen via outreachend werk op straat of via hulpverlening in gezinnen. Ook melden instanties als leerplicht of jongerenwerk de jongeren aan. Een groot deel van deze respondenten geeft daarbij aan dat ze regelmatig jongeren zien die lang in de jeugdzorg hebben gezeten en die slecht te motiveren zijn voor vervolghulp. Als ze vervolgens na uitrazen en een hoop problemen echt gemotiveerd zijn om hun leven op te pakken, staan ze er alleen voor. Vooral jongeren die een ondertoezichtstelling hebben gehad, worden vaak genoemd als jongeren die geen hulp meer accepteren. Zij voelen het einde van de ondertoezichtstelling als een bevrijding. Het komt regelmatig voor dat deze jongeren later terugkeren in het hulpverleningscircuit. De respondenten uit de provinciale jeugdzorg geven aan dat tienermoeders juist meer open staan voor nazorg. Zij hebben hun kind als motivatie om hulp te accepteren.

De jongeren die volgens alle respondenten (lokale veld en provinciale jeugdzorg) gebaat zouden zijn met nazorg, hebben vaak meervoudige problemen en functioneren moeizaam op meerdere leefgebieden (dagbesteding, financiën, school, werk en inkomen). Als één leefgebied stagneert, is dit ook een risico voor andere leefgebieden. Andere observaties die de professionals ons gaven waren:

- De relatie met ouders/familie is in veel gevallen slecht. De redenen hiervoor zijn divers. Het kan zijn dat ouders niet in beeld zijn omdat ze zelf problemen hebben die overheersen. Het kan ook zijn dat het gedrag van de jongere heeft geleid tot het verbreken van het contact, bijvoorbeeld om de thuissituatie te beschermen. Verder zijn er jongeren die hun ouders wel zien, maar weinig steun kunnen verwachten, bijvoorbeeld omdat de ouders een verstandelijke beperking hebben. Algemeen wordt wél erkend dat de inzet van ouders en het sociaal netwerk van belang is, ook wanneer er geen terugkeer naar huis plaatsvindt. De relatie kan dan zo worden ingericht dat hulpverlening ondersteuning biedt en ouders leuke dingen kunnen doen met de jongere. Ouders kunnen een goede motivator zijn voor jongeren om iets te willen bereiken voor zichzelf.
- Er is regelmatig sprake van verslavings-, psychiatrische en/of LVB-problematiek. Het UMC doet een screening van alle jongeren binnen opvang jongvolwassenen De Dijk en daaruit blijkt dat depressie, post traumatische stress stoornis en ernstige mate van ADHD vaak voorkomt. Deze jongeren hebben vaak een antisociale gedragsstoornis of antisociale persoonlijkheidsstoornis. Daarbij wordt opgemerkt dat sommige jongeren die binnenkomen bij de Dijk ondanks hun problematiek niet in aanraking zijn geweest met jeugdzorg.
- Bijna alle jongeren hebben schulden, is de gedeelde observatie van de respondenten. Volgens twee respondenten is de top 4: 1) zorgverzekeringsschulden 2) terugbetalen studiefinanciering 3) boetes en 4) niet-betaalde telefoonrekeningen.

- Veel jongeren hebben ofwel geen vrienden en leiden een geïsoleerd leven, ofwel vrienden met dezelfde levensstijl als zichzelf. Dit betekent dat ze weinig in aanraking komen met de heersende normen en waarden in de maatschappij. Het ontbreekt deze jongeren bovendien vaak aan een basis voor sociaal gedrag, dat hebben ze nooit goed geleerd.
- Het ontbreekt jongeren regelmatig aan seksuele weerbaarheid en/of omgangsvormen.

2.2 In welke mate hebben deze jongeren hulp nodig en op welke terreinen?

De respondenten geven aan dat een deel van de jongeren uit jeugdzorginstellingen hulp nodig heeft bij het opbouwen van een zelfstandig bestaan (volgens respondenten van de jeugdzorginstellingen heeft naar schatting de helft van de jongeren nog behoefte aan nazorg). Als je achttien wordt, ben je meerderjarig, maar de stap naar de bijbehorende verantwoordelijkheden en vaardigheden is groot. Dit geldt voor alle jongeren, maar nog meer voor jongeren uit de jeugdzorg vanwege hun problematiek in combinatie met een zwak sociaal netwerk.

Jongeren kunnen voornamelijk de volgende hulp gebruiken op weg naar zelfstandigheid:

- Een dak boven hun hoofd en een inkomen is de eerste behoefte van deze jongeren. Dit is volgens respondenten de kapstok voor het aanpakken van alle andere problemen.
- Bijna alle jongeren hebben moeite om te gaan met geld, wat resulteert in schulden. Veel jongeren kunnen dan ook hulp gebruiken bij budgettering, waarbij aandacht moet zijn voor de werkelijk te verwachten kosten zoals huur, verzekeringen etc. Uit twee gesprekken met de LVB-jongeren blijkt dat voor hen bewindvoering wordt aangevraagd.
- Ook wordt vaak een behoefte aan ondersteuning in sociale vaardigheden genoemd. Het ontbreken van deze vaardigheden bemoeilijkt het verkrijgen van een stageplek of baan. Zo kan een jongere leren hoe een sollicitatiegesprek te voeren: op tijd zijn, je pet of capuchon afdoen, etc.
- Het is voor deze groep verder heel belangrijk is dat ze een leefstijl en dagritme ontwikkelen die het hen mogelijk maken te participeren in de maatschappij.
- Daarnaast heeft een aantal jongeren nog ondersteuning nodig bij psychiatrische, gedrags- en of verslavingsproblematiek.

'Bij het begeleid wonen van Zandbergen doet het UMC tegenwoordig altijd vooraf een 'lifestyle' gesprek. Hiermee wil men uit de jongere halen wat erin zit en wil men voorkomen dat hulpverleners verwachtingen hebben die een jongere niet kan waarmaken.'

2.3 Wat zijn huidige belemmeringen in het optimaal ondersteunen van deze jongeren?

We hebben geïnventariseerd welke belemmeringen professionals ervaren bij het optimaal ondersteunen van jongeren die voor nazorg in aanmerking komen. Zij benoemen de volgende punten:

Vorbereiding vanuit de jeugdzorginstelling

- De leeftijdsgrens van achttien jaar vanuit de wet op de jeugdzorg vormt regelmatig een belemmering voor het bieden van hulp.

Een groot knelpunt rond deze leeftijd dat wordt genoemd, is als hulp is stopgezet of nog niet is geboden. De jongere komt dan niet meer in aanmerking voor jeugdzorg waardoor het gehele aanbod aan tafel niet meer inzetbaar is. Alternatieve vormen van zorg voor deze groep zijn beperkt en lastig te organiseren. Zo komen jongeren zonder diagnose niet in aanmerking voor allerlei regelingen. Diagnoses zijn echter duur, tijdrovend en kennen drempels. Als drempels voor een CIZ-indicatie werden onder andere genoemd: het stigma dat de jongere niet wil en de financiering van de diagnose als de zorgverzekering niet is betaald.

Op de tweede plaats geven diverse respondenten aan dat de leeftijd van achttien jaar regelmatig bepalend is voor het moment van uitstroom uit de jeugdzorg, in plaats van de mate waarin de jongere zelfstandig kan functioneren. Dit geldt met name voor jongeren met een ondertoezichtstelling. Na het wegvallen van de ondertoezichtstelling met 18 jaar voelen zij zich 'bevrijd' en wijzen verdere hulp af.

- Jongeren die uit een jeugdzorginstelling komen, zijn vaak nog niet voldoende toegerust op het echt zelfstandig wonen. Een aantal respondenten van de jeugdzorginstellingen geeft aan dat de jongeren in de jeugdzorg teveel beschermd worden. Deze jongeren zijn dus niet opeens zelfstandig op hun achttiende. Ze hebben wel praktische vaardigheden geleerd zoals koken, opruimen en plannen, maar zodra ze in het 'echte leven' stappen, wordt er meer van hen gevraagd. Bijvoorbeeld het vinden van een woning, het betalen van huur, het betalen van verzekeringen of het verkrijgen van een inkomen.
- Respondenten geven daarbij aan dat een groot deel van de jongeren in een instelling meer geld te besteden heeft dan wanneer ze achttien worden en zelfstandig gaan wonen. Ze hebben vervolgens veel moeite hun uitgavenpatroon aan te passen, onder meer doordat ze geen zicht hebben op hun uitgaven en omdat ze onvoldoende hebben geleerd te budgetteren.
- Er zijn signalen dat niet alle jongeren voldoende hebben geleerd zich de maatschappelijke normen en regels eigen te maken. Ze hebben in de instelling deze regels en normen vaak opgelegd gekregen met als gevolg dat ze zich ertegen verzetten. Dit maakt het accepteren van maatschappelijke regels en normen er niet makkelijker op.
- Er is een beperkt aantal plaatsen beschikbaar bij het begeleid wonen.

De overgang naar het lokale veld

- Jeugdzorg en de jeugdhulpverlening hebben niet altijd goed zicht op de ondersteuningsbehoefte van de jongere bij uitstroom uit de provinciale jeugdzorginstelling.
- De motivatie van de jongeren voor vervolghulp wordt vaak genoemd als lastig punt. Veel van deze jongeren hebben lang in de hulpverlening gezeten, en hebben dat lang niet altijd prettig gevonden. Als ze uit de instelling komen, willen ze vaak niet dat er nog iemand is die hun vertelt wat ze wel of niet moeten doen.
- De rol van het CJG is niet duidelijk. Het CJG heeft nog weinig profiel, is nog niet echt bekend.
- Niet alle hulpverleners in het lokale veld zijn voldoende toegerust in omgaan met LVB- en/of psychiatrische problematiek, zeker niet als deze combineren met stevige gedragsproblematiek.
- De dienstverlening binnen de gemeente is onvoldoende toegespitst op de groep complexe jongeren. Vaak worden de 'nazorgjongeren' vanaf hun achttiende aangesproken op hun motivatie en zelfstandigheid, terwijl ze dat nog niet aankunnen. Als het vervolgens niet goed gaat - ze verschij-

nen bijvoorbeeld te laat op een afspraak - wordt al gauw gezegd dat de jongere niet gemotiveerd is. Als voorbeeld wordt hierbij door verschillende respondenten het Jongerenloket genoemd. Jongeren komen wel aan, maar als ze één of twee keer niet komen opdagen, wordt het dossier afgesloten. Een oplossing zou zijn om een aantal consultants te trainen om te gaan met deze moeilijke doelgroepen.

- Er is veel aanbod voor jongeren in de gemeente Utrecht die nazorg nodig hebben en de professionals beoordelen dit aanbod positief. Echter, het aanbod wordt niet transparant gemaakt, er lijkt veel overlap te zijn en het is versnipperd. Zo bieden veel instellingen in het lokale veld hulp voor slechts een deel van de problemen van de individuele jongeren, hulp wat betreft opvang, verslaving, schuldhulpverlening, werk en inkomen zijn gescheiden. Het is op die manier lastig af te stemmen en jongeren voor elk onderdeel te blijven motiveren. Zij krijgen al snel het idee van kastje naar de muur gestuurd te worden. Bovendien verschilt de snelheid waarmee verschillende instanties werken. Een lange wachttijd voor het ene traject kan ervoor zorgen dat een jongere op andere trajecten afhaakt.
- Voor jongeren met een beperking is het sowieso lastig een passend traject te vinden in Utrecht. Er zijn wel wat trajecten, maar daar zitten criteria aan vast die hen voor deze jongeren moeilijk toegankelijk maken en de 'gewone' arbeidsmarkt is toch al zo ver weg. Ook in dit verband pleit men voor een benadering op maat, waarbij een mentor zo'n jongere van begin af aan begeleidt.
- Belangrijke levensbehoeften als passende woonruimte zijn onvoldoende beschikbaar binnen de gemeente. Daarom komt het voor dat jongeren weer thuis moeten gaan wonen na uitstroom, terwijl dit voor hen en/of hun ouders niet goed is.
- Er zijn onvoldoende stut- en steuntrajecten.
- De beroepsopleidingen richten zich te weinig op vakkennis. Dit is iets waar deze jongeren vaak beter in zijn dan in allerlei cognitieve aspecten.
- Er is in de nazorg meer maatwerk nodig, ook om beter om te kunnen gaan met culturele verschillen.

'Een jongen die ik kende deed heel erg zijn best niet in zijn oude groep terug te keren. Met als gevolg dat hij totaal geïsoleerd raakte.'

2.4 Wat betekent dit voor het nazorgaanbod?

Meer realisme in de voorbereiding op uitstroom

Op de vraag wat dit betekent voor de inrichting van het nazorgaanbod, benoemen de respondenten dat de voorbereiding van de jongeren op zelfstandigheid beter dan nu afgestemd moet zijn op de realiteit na uitstroom.

De jeugdzorg heeft activiteiten die jongeren voorbereiden op hun vertrek uit de instelling, zoals vertrektraining en kamertrainingscentra, maar deze zijn volgens diverse respondenten vaak onvoldoende toegespitst op de realiteit van 'de echte wereld'. Jeugdzorginstellingen moeten meer dan nu gebeurt uitgaan van het budget en de uitgaven die de jongere heeft als hij of zij op eigen benen staat. Dit betekent dat daar binnen de instelling al zicht op moet zijn.

Ook dienen jeugdzorgaanbieders – bij voorkeur met steun vanuit de gemeente - op tijd aandacht te besteden aan het vinden van passende woonruimte vanwege de wachttijden hiervoor.

Verder is het belangrijk samen met de jongere in te schatten in welke mate de jongere klaar is voor de overgang naar zelfstandigheid, welke ondersteuning hierbij eventueel nog nodig is en wat het eventuele ondersteunende vermogen van hun sociaal netwerk is. Het sociale netwerk van de jongeren dient op tijd versterkt/geactiveerd te worden opdat dit ondersteuning kan bieden aan de jongere op weg naar zelfstandigheid, in welke vorm dan ook.

Vloeiende overgang mogelijk maken

De jongeren hebben volgens respondenten een grote behoefte aan een doorgaande lijn vanuit geïndiceerde zorg naar zorg vanuit het lokale veld. Om een warme overdracht naar het lokale veld te kunnen verzorgen, moet tijdig bekend zijn wie de jongere 'overneemt'. Voor de jongeren, van wie de jeugdzorgaanbieder inschat dat zij het niet alleen redden, moet samen met lokale aanbieders een plan worden gemaakt voordat ze uitstromen.

Integraal aanbod op maat verbonden aan één persoon

Voor nazorg na uitstroom hebben jongeren behoefte aan een 'package deal op maat': één iemand die kan helpen bij wonen, inkomen, het leren functioneren in de maatschappij en soms ook omgaan met justitie. Deze persoon kan en mag ook jongeren begeleiden met psychiatrische, verslavings-, of LVB-problematiek. Bij voorkeur komt regelmatig één begeleider langs die activiteiten onderneemt met de jongere zoals training van de sociale vaardigheden, koken, schoonmaken, omgaan met geld. Waar nodig kan deze begeleider gespecialiseerde zorg inzetten. Op maat houdt verder ook in dat er voldoende mogelijkheden zijn om stut- en steuncontacten te kunnen onderhouden.

Open, niet-dwingende benadering

Men moet zich goed realiseren dat nazorg vrijwillig is en dus niet opgelegd kan worden aan de jongere. Dit vraagt om een aanbod dat aansluit bij de levensfase en motivatie van de jongeren en om een open, op dialoog gerichte en niet-dwingende benadering van de jongere die al begint in de jeugdzorginstelling.

De respondenten noemen in dit verband de volgende benadering en competenties van de hulpverlener:

- Duidelijk zijn, maar tegelijkertijd geduld hebben en niet opgeven.
- Open houding, niet veroordelen (maar wel signalen zien).
- Buiten de kaders kunnen denken en niet bureaucratisch zijn.
- Authentiek zijn.
- Doen wat je belooft.
- Doelen klein houden.
- Hands-on, praktisch werken.
- Laagdrempelig werken, flexibel.
- Snel kunnen doorverwijzen naar gespecialiseerde vormen van zorg.

'Ik zeg altijd tegen de jongere: "Ik ben bereid hard voor je te rennen, als je ook bereid bent hard te rennen voor jezelf".'

2.5 Pilot nazorg Utrecht

We hebben de bij de pilot nazorg betrokken professionals ook gevraagd naar hun mening over deze pilot. Zij vonden het principe van de pilot nazorg goed, maar gaven voor de beperkte instroom diverse redenen:

- De pilot was onvoldoende bekend bij jeugdzorginstellingen, BJZ en CJG.
- Er waren geen duidelijke afspraken over de procedure.
- Instroom in de pilot was erg bureaucratisch geregeld.
- Contra-indicaties (ernstige psychiatrie, verslaving, LVB) die gelden voor het aanbod vanuit de pilot nazorg waren een belemmering voor instroom.
- Jeugdzorginstellingen kozen voor bestaand aanbod dat ze al kennen (vaak ook aanbod opgezet vanuit de jeugdzorginstelling).

2.6 Overeenkomsten met en aanvullingen vanuit casusgroep Nazorg

Zoals aangegeven in de inleiding (paragraaf 1.3) lag de focus binnen de casusgroep Nazorg in opdracht van de provincie Utrecht op groepen complexe jongeren uit de GGZ, LVB-of zwerfjongerencircuit. We zetten hier voor de duidelijkheid de overeenkomsten tussen de uitkomsten uit deze casusgroep en ons onderzoek op een rij:

- Aandacht voor alle leefgebieden is essentieel, de jongere dient als geheel bekeken te worden.
- Het is nodig een totaal en samenhangend plan op te stellen voor nazorg.
- De motivatie van jongeren is een zeer belangrijk aandachtspunt voor nazorg.
- Op tijd beginnen met nazorg als vast onderdeel van het zorgtraject.
- De leeftijdsgrens van achttien jaar is geen indicator of een jongere zelfstandig kan functioneren.
- Leeftijdsgrens van achttien jaar werkt belemmerend voor de aanvraag van hulp in gedwongen kader voor jongeren die zestien, zeventien jaar oud zijn.
- Warme overdracht is belangrijk.
- Het sociaal netwerk kan een belangrijk rol vervullen: het dient dan ook tijdig en zo goed mogelijk geactiveerd te worden.
- Er is behoefte aan een goede sociale kaart.
- Er is behoefte aan ambulante hulpverleners in het lokale veld met kennis en ervaring in begeleiden van mensen met LVB- of psychiatrische problematiek.
- Op dit moment is er een tekort aan passende woonruimte voor de jongeren.
- Er bestaan knelpunten rondom de aansluiting van de jongeren met het jongerenloket van DWI.
- Er bestaan verschillen in inzicht tussen jongeren en instellingen over de mate waarin de jongere zelfstandig kan functioneren.

Naast overeenkomsten biedt de casusgroep Nazorg een aantal toevoegingen die ook in verband met ons onderzoek relevant zijn:

- De respondenten binnen de casusgroep Nazorg maken onderscheid tussen een groep jongeren voor wie de zorg voorgezet moet worden (meer of minder intensief) en een groep jongeren voor wie een aantal zaken op orde gebracht moeten worden om te kunnen participeren in de maatschappij).
- Meestal is al eerder dan op zeventien- of achttienjarige leeftijd duidelijk of voortzetten van zorg nodig is en zo ja, dan is er sprake van continuering van zorg – niet van nazorg.

- Het is zinnig om via de inzet van een zelfstandigheidsmatrix¹ de mate van zelfstandigheid te bepalen.
- Recente en goede diagnostiek kan meerwaarde bieden om passende hulpverlening te kunnen inzetten. Jeugdzorgaanbieders dienen per casus in de laatste fase van zorg te bezien of het actualiseren of aanvragen van een diagnose zinvol is.
- Betrekken van school of werk bij de nazorg.

Noot 1 Uit de rapportage van IENB (Casusgroep Nazorg, 2011) wordt de zelfstandigheidsmatrix genoemd als interessant hulpmiddel bij concretiseren van nazorg. In Den Haag en Amsterdam zijn instrumenten ontwikkeld waarmee de voogdij- of zorginstelling bepaalt wat het niveau van zelfstandigheid van de jongere is en wat nog aanwezig risico's zijn op terugval of maatschappelijke uitval. Beide instrumenten zijn bedoeld en geschikt om over deze onderwerpen ook met de jongere in gesprek te gaan zodat de jongere meedenkt over wat nodig is om maatschappelijk mee te kunnen komen en de jongere uitgedaagd wordt om te benoemen wat op dit punt zijn sterke punten maar ook de leerpunten zijn. Met name de Zelfstandigheidsmatrix die de GGD Amsterdam heeft ontwikkeld, vonden de deelnemers van de Casusgroep Nazorg interessant.

3 Invulling van nazorg volgens jongeren

In dit hoofdstuk beschrijven we de mening van de zeven jongeren die we hebben gesproken. Aan deze jongeren vroegen we of ze behoefte hebben aan nazorg en zo ja, hoe die nazorg eruit zou moeten zien. Aan de jongeren die al uitgestroomd waren uit de provinciale jeugdzorg hebben we ook gevraagd of ze nazorg hebben ontvangen en zo ja, wat ze ervan vonden.

3.1 Jongeren uit de provinciaal gefinancierde jeugdzorg

De drie jongeren (meisjes) die uit de provinciale jeugdzorg kwamen, hebben op dit moment alle drie hulp. Twee bij het organiseren van praktische zaken, één jongeren bij psychosociale problematiek. Ze zijn alle drie tevreden over de hulp die ze nu krijgen, maar zijn kritisch op de hulp die ze kregen vanuit de jeugdzorginstelling als voorbereiding op hun vertrek uit de instelling. Op zich was er volgens hen aandacht voor omgaan met geld, huishouden doen etc. maar dit was te vrijblijvend, onvoldoende gericht op wat hen werkelijk te wachten stond en sloot niet aan op hun wensen. Door de regels die worden opgelegd voelden ze zich niet altijd serieus genomen.

Twee van hen voelden zich vervolgens in de steek gelaten door 'de jeugdzorg' omdat ze nog niet klaar waren 'het alleen te doen' (zo was er onder meer geen woonruimte), maar niet meer konden terugvallen op hun vertrouwde personen uit de jeugdzorg.

'Toen ik mijn casemanager bij Bureau Jeugdzorg belde dat ik echt hulp nodig had, werd me verteld dat ze helaas niks meer voor me konden doen. Het dossier was gesloten. Dan voel je je heel alleen'.

Deze jongeren benoemen – net als de professionals – de terugval na de jeugdzorg. De vrijheid, het gevoel 'eindelijk los te kunnen gaan' zorgt ervoor dat ze verkeerde keuzes maken en geen hulp meer accepteren. Volgens de jongeren zou er een vangnet moeten zijn voor jongeren die inzien dat ze het nog niet helemaal alleen kunnen.

'Je kunt jongeren niet zomaar helemaal loslaten op hun achttiende. Dat is net een leeftijd dat er veel fout kan gaan'.

Bij alle drie de jongeren is er sprake van contact met (een van de) ouders. Zij kunnen bij hun ouders, familie en of vrienden terecht om over hun problemen te praten, maar bij geen van drieën zijn de ouders personen om echt op terug te kunnen vallen, bijvoorbeeld om te wonen. Ze waren ook alle drie uithuisgeplaatst vanwege onder meer problemen in het gezin.

De drie jongeren geven aan behoefte te hebben aan één persoon die kan helpen bij praktische zaken en/of psychosociale problemen. Deze persoon zou dan ook waar nodig de coördinatie van zorg kunnen doen. Bij voorkeur sluit deze persoon aan bij besprekingen met de jongere binnen de jeugdzorginstelling een half jaar voor uitstroom. Een van de drie jongeren geeft aan het prettig te vinden dat ze nu met een 'nieuw' iemand kan spre-

ken. Toen ze in de instelling zat, was ze nog niet klaar om over haar problemen te spreken, nu wel.

Voor terugval zou direct hulp beschikbaar moeten zijn aldus de respondenten. Jeugdzorg zou het dossier daarom niet moeten afsluiten, maar beschikbaar moeten stellen voor vervolghulp.

3.2 Jongeren met een licht verstandelijke beperking

De jongeren met een licht verstandelijke beperking die we spraken zijn alle vier met een ondertoezichtstelling uithuis geplaatst. Deze ondertoezichtstelling loopt af als de jongeren achttien jaar zijn, maar vanuit de AWBZ kunnen ze tot 21 jaar binnen een jeugdinstelling verblijven. Dit gebeurt dan op vrijwillige basis.

Van de vier jongeren (één meisje en drie jongens) die we gesproken hebben, waren er drie zeventien jaar, en één achttien jaar. Eén van de zeventienjarigen woont weer thuis na verblijf in de instelling; de overige drie jongeren wonen nog in een instelling.

Twee van de jongeren die nog in de instelling wonen, geven aan daar nog een poosje te blijven. Ze zijn nog te jong op zelfstandig te wonen volgens henzelf ofwel de leiding. Een van de jongeren gaat binnenkort wonen in een HAT-eenheid waaraan ambulante hulp is gekoppeld. De jongere die bij zijn moeder woont, heeft verder geen hulp.

Dit betekent dat geen enkele jongere nazorg ontvangt ten tijde van dit onderzoek. Op de vraag of ze behoefte hebben aan ondersteuning, antwoorden degenen die nog in de instelling wonen dat ze hulp willen bij het omgaan met financiën. Ze geven alle drie aan niet met geld te kunnen omgaan. In twee van de drie gevallen wordt daar ook bewindvoering voor aangevraagd.

De jongeren hebben allemaal nog contact met familie, al is de intensiteit van het contact echter zeer wisselend. Ook vinden ze steun bij vrienden, hoewel bij sommigen de vriendenkring zeer beperkt is door het vaak verhuizen.

We hebben verder geobserveerd dat de inschatting van de eigen zelfstandigheid niet altijd overeen komt met die van de hulpverlening. Van in ieder geval twee jongeren weten we dat ze graag zelfstandig willen wonen, terwijl de hulpverlener aangeeft dat dit nog niet verstandig is. De jongere met het meest beperkte sociale netwerk gaf overigens aan de meeste hulp te willen. Hij vertelde ook nog een hoop te moeten leren en regelen. Dat kan hij niet alleen. Bij voorkeur komt iemand maandelijks bij hem langs met wie hij kan praten en die hem kan helpen bij praktische vragen.

Feit blijft dat de jongere vanaf zijn achttiende jaar zelf mag bepalen of hij in de instelling blijft of niet. Als de hulpverlening van mening is dat de jongere nog niet klaar is, zal de jongere op vrijwillige basis gemotiveerd dienen te worden toch te blijven.

'Ja, ik heb veel zin om op mezelf te wonen, omdat ze hier heel erg op je lip zitten. Ik zie ook nergens tegenop.'

4 Conclusies

4.1 Doel van nazorg

Het doel van nazorg voor jongeren uit de jeugdzorg is om deze jongeren te begeleiden naar zelfstandigheid en maatschappelijke participatie. Respondenten (professionals) schatten in dat ongeveer de helft van de jongeren die uitstromen behoefte heeft aan nazorg.

4.2 Huidig aanbod aan nazorg

Wat betreft het lokale veld geven professionals geven zelf aan dat er een veelheid aan aanbod is in lokale veld dat bestemd kan zijn voor jongeren uit de jeugdzorg, maar dat dit aanbod erg versnipperd is. Dat wil zeggen: voor verschillende diensten moet jongeren naar verschillende plaatsen, terwijl de doelgroep vaak behoefte heeft aan een totaalpakket. Het aanbod van hulpverlening is bovendien vaak niet toegespitst op een complexe doelgroep die moeilijk te motiveren is. Er zijn hulpverleners die de jongeren kunnen ondersteunen op alle leefgebieden, en die eventueel andere vormen van hulp kunnen inzetten, maar zij zijn niet allemaal toegerust op omgaan met jongeren met complexe psychiatrische, verslavings- of LVB-problematiek.

Een aantal belangrijke levensbehoefte van de jongeren, zoals wonen, een inkomen en zinvolle dagbesteding is onvoldoende geregeld. Zo is de eerste behoefte van veel 16+ jongeren uit een jeugdzorginstelling een dak boven het hoofd. Dit is echter niet snel geregeld. Ook is de dienstverlening voor bijvoorbeeld het verkrijgen van scholing, werk of inkomen lang niet altijd toegespitst op complexe jongeren. Indien deze niet de motivatie laten zien die vanuit deze dienstverlening wordt gevraagd, hoeven ze al snel niet meer terug te komen.

Vaak genoemd wordt ook het gebrek aan stut- en steunmogelijkheden. Voor veel jongeren die geen goed sociaal netwerk hebben, is het prettig te kunnen terugvallen op iemand die de rol van de ouders kan overnemen. Daarbij gaat het vaak om kleine vragen die grote problemen kunnen voorkomen.

4.3 Gewenste inrichting van het nazorgaanbod

- Volgens de professionals hebben de jongeren behoefte aan een doorgaande lijn van jeugdzorgaanbieder naar lokaal veld. Dit betekent concreet dat de jeugdzorgaanbieder het aanbod voor 16+ jongeren op tijd inzet. Bij voorkeur één jaar voor uitstroom.
- Daarnaast is het van belang om het sociale netwerk tijdig te activeren. Het doel hiervan is ervoor te zorgen dat de jongere op wat voor manier dan ook kan terugvallen op het sociaal netwerk. Dit kan uiteenlopen van morele tot praktische tot financiële ondersteuning.
- Het aanbod dient zoveel mogelijk uit te gaan van de realiteit na uitstroom. Dit houdt in dat er veel aandacht is voor praktische zaken als budgettering en voor sociale vaardigheden.
- Het aanbod dient daarnaast voldoende in te spelen op de leeftijdsfase en belevingswereld waarin de jongeren zich bevinden, om jongeren te blij-

- ven motiveren voor hulp en te voorkomen dat ze afhaken.
- Veel jongeren die uitstromen hebben als eerste prioriteit een dak boven het hoofd en een inkomen. Deze randvoorwaardelijke zaken dienen geregeld te zijn voordat een jongere uitstroomt.
 - Verder moet samen met de jongere op tijd worden gekeken welke ondersteuning op welke gebieden na uitstroom nog nodig is. Hiervoor kan mogelijk worden aangesloten bij de ontwikkelingen van zelfstandigheidsmatrix (zie noot 1). Hierover worden gezamenlijke afspraken gemaakt door de jongere, degene die de jongere na uitstroom ondersteunt en de mentor van de jeugdzorginstelling. De afspraken worden vastgelegd in een plan.
 - Degene die de jongere na uitstroom begeleidt, dient de jongere te ondersteunen op alle leefgebieden. Daarnaast kan deze persoon vormen van gespecialiseerde hulp inzetten. Indien de jongere niet kan terugvallen op het sociaal netwerk, neemt deze hulpverlener deze rol op zich. Dit kan betekenen dat voor langere tijd stut- en steuncontacten worden onderhouden.

4.4 De mening van jongeren zelf

De jongeren bevestigen grotendeels dezelfde knelpunten bij de overgang van de jeugdzorg naar het zelfstandige leven als de professionals. Daarbij constateren we dat – op basis van het beperkt aantal gesprekken – nazorg voor de LVB-jongeren een andere invulling nodig lijkt te hebben dan nazorg aan jongeren uit de provinciaal gefinancierde jeugdzorg. LVB-jongeren hebben meer tijd nodig om zelfstandig te kunnen gaan wonen. Ze verblijven dan ook vaker langer in een instelling dan jongeren uit de provinciaal gefinancierde jeugdzorg, wat ook mogelijk is via de AWBZ. Daarna lijken ze vanwege hun verstandelijke beperking voor langere tijd stut- en steun nodig te hebben. Het lijkt erop dat jongeren uit de provinciale jeugdzorg meer een 'steun in de rug' nodig hebben om praktische zaken te regelen en een vertrouwd persoon te hebben op wie ze kunnen terugvallen. Daarbij vinden ze het erg belangrijk dat ze niet het gevoel hebben ineens onvoldoende voorbereid 'losgelaten' te worden.

Alle jongeren geven ze aan dat ze serieus genomen willen worden en dat de huidige regels binnen de instellingen te streng en rigide zijn, wat ervoor zorgt dat ze zich 'bevrijd voelen' als de jeugdzorg klaar is.

5 Aanbevelingen

Aanbeveling 1 – Formuleer als gemeente een visie op nazorg die uitgaat van de gedecentraliseerde jeugdzorg

De gemeente Utrecht heeft straks met de decentralisatie van de jeugdzorg de regie over de gehele jeugdzorg. Dit biedt kansen voor jeugdzorginstellingen² en het lokale veld een aanbod voor nazorg te maken dat meer maatwerk kan bieden en efficiënter is ingericht dan nu het geval is. Het knelpunt van gescheiden financieringsstromen is na de transitie geen issue meer, wat betekent dat de leeftijd van de jongere niet meer voor een knip hoeft te zorgen. Daarom is het goed dat de gemeente Utrecht een visie op nazorg ontwikkelt waarin staat benoemd wat het doel is van nazorg en welke uitgangspunten daarbij van belang zijn. Daarbij zijn ons inziens de volgende elementen van belang:

- Nazorg heeft als doel jongeren die uitstromen uit de (huidige) provinciale jeugdzorg te ondersteunen op weg naar zelfstandige maatschappelijke participatie. Daar waar nodig neemt nazorg de rol van de ouders/verzorgers over.
- Jongere en hulpverlening nemen gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor hulp; dat is het uitgangspunt voor de hulp. Zeker gezien de leeftijd van de jongeren en de verwachtingen rondom hun zelfstandig functioneren, past dit beter dan een situatie met veel opgelegde regels.
- Nazorg wordt in een doorgaande lijn georganiseerd. Nazorg begint dan ook al bij de provinciale jeugdzorgaanbieder, bij voorkeur één jaar voor uitstroom. De mate waarin de jongere zelfstandig kan functioneren is maatgevend voor uitstroom. De jeugdzorginstelling blijft verantwoordelijk voor de jongere totdat de jongere voldoende zelfstandig kan functioneren of er vervolghulp beschikbaar is. Inzet moet zijn om jongeren *realistisch* voor te bereiden op zelfstandig maatschappelijk functioneren. Dit houdt minimaal in: inzicht in de financiële situatie na uitstroom en bijbehorende uitgavenpatroon, voldoende sociale vaardigheden en vaardigheden voor een structurele dagbesteding.
- Het nazorgaanbod is afgestemd op de leeftijdsfase met bijbehorende wensen en behoeften van de jongere. De inzet is niet alleen dat jongeren rond hun achttiende jaar voldoende zijn voorbereid om te kunnen uitstromen uit de jeugdzorginstelling, maar ook dat zij gemotiveerd zijn voor eventuele vervolghulp.
- Er wordt altijd tijdig een plan van uitstroom gemaakt waarin staat beschreven of en zo ja, welke ondersteuning de jongere nog nodig heeft en wie deze ondersteuning gaat uitvoeren. Dit plan van uitstroom wordt opgesteld in samenspraak met de jongere, het sociale netwerk, mentor jeugdzorginstelling en de hulpverlener die de jongere na uitstroom ondersteunt. Ook wordt hierin beschreven waar de jongere gaat wonen en hoe zijn of haar inkomen gerealiseerd wordt.
- De jongere stroomt niet uit de jeugdzorg voordat er zicht is op passende woonruimte, dagbesteding en inkomen.

Noot 2 Het kabinet is voornemens ook de jeugdGGZ en jeugdLVG over te hevelen naar gemeenten. Dit zou inhouden dat de gemeente Utrecht de organisaties binnen deze sectoren dient te betrekken bij het opstellen van de visie.

- Voldoende woonruimte, inkomen en voldoende mogelijkheden voor werk en scholing worden afgestemd op de mogelijkheden en onmogelijkheden van de doelgroep.
- Binnen nazorg wordt individueel maatwerk geleverd. De vragen en behoeften van jongeren op weg naar zelfstandigheid zijn immers divers: van intensieve vormen (gespecialiseerde) zorg tot praktische ondersteuning of stut- en steuncontacten.
- Voor de nazorg na uitstroom is één persoon beschikbaar voor de jongere die de jongere kan ondersteunen bij praktische zaken, een luisterend oor kan bieden en waar nodig gespecialiseerde vormen van zorg kan inzetten.
- Er is na uitstroom ook nazorg beschikbaar voor jongeren met psychiatrische of verslavingsproblematiek of jongeren met een licht verstandelijke beperking. Dit zijn geen contra-indicaties voor het verkrijgen van nazorg in het lokale veld.
- Er is na uitstroom voldoende gespecialiseerde zorg beschikbaar afgestemd op de behoefte van de jongeren.

Aanbeveling 2 – De gemeente neemt de regie en stimuleert alle partijen om een sluitend nazorgaanbod te ontwikkelen en uit te voeren

In het licht van de decentralisatie van de jeugdzorg, verdient het aanbeveling dat de gemeente Utrecht (na formulering van de visie) de regie neemt over het ontwikkelen van het aanbod nazorg voor jongeren uit de gespecialiseerde jeugdzorg (zie noot 1). We willen daarbij nog het volgende meegeven:

Rol jeugdzorgaanbieders

Om een goed nazorgaanbod te realiseren dat voldoet aan de elementen genoemd bij aanbeveling 1, is het wenselijk dat jeugdzorgaanbieders kijken naar de wijze waarop zij jongeren voorbereiden op zelfstandig functioneren en participeren in de maatschappij. Daarbij zullen afspraken gemaakt dienen te worden in welke mate de jongere zelfstandig moet kunnen functioneren en gemotiveerd moeten zijn om waar nodig nog steun te aanvaarden, voordat hij of zij kan uitstromen uit de jeugdzorginstelling. Dit geeft ook een andere prikkel aan het denken over het aanbod: hoe realistischer een jongere wordt voorbereid op zelfstandigheid en hoe gemotiveerder hij of zij is, des te sneller voldoet hij of zij aan de voorwaarden om te kunnen uitstromen. In dit verband denken we ook aan de mogelijkheid om meer overgangstrajecten/projecten te ontwikkelen. Verder zou het goed zijn te onderzoeken in hoeverre een zelfstandigheidsmatrix kan worden ingezet (zie paragraaf 4.3).

Rol lokale veld

Het lokale veld is een goede partij om nazorg aan te bieden aan jongeren nadat ze zijn uitgestroomd uit de gespecialiseerde zorg. Zij zijn ingesteld op het verlenen van praktische hulp en zijn doorgaans goed ingebed in de lokale netwerken. Grootste uitdaging is de hulp vanuit het lokale veld ook voldoende geschikt te maken voor jongeren met complexe (psychiatrische, verslavings-, LVB-problematiek). Dit vraagt om import van deskundigheid vanuit zorgaanbieders die met deze doelgroepen werken naar het lokale veld, de mogelijkheid om deze aanbieders te consulteren en een vrij toegankelijk aanbod van gespecialiseerde hulp die snel ingezet kan worden. Mogelijkerwijs kan de gemeente een kwartiermaker nazorg aanstellen om het uitgangspunt van een doorgaande lijn in het nazorgaanbod te waarbor-

gen. Partijen uit de jGGZ en LVB-sector worden daarbij nadrukkelijk betrokken.

Organisatie van primaire levensbehoeften

De gemeente dient zaken als voldoende woonruimte, een inkomen en dagbesteding voor jongeren uit een instelling goed te organiseren samen met woningbouwcorporaties, Dienst Werk en Inkomen, onderwijs en eventueel andere partijen. De knelpunten en bijbehorende oplossingen voor vooral complexe groepen jongeren moeten worden geïnventariseerd en aangepakt zodat nazorg hier niet door stagneert.

Activeren van sociaal netwerk door inzet Eigen Kracht Conferenties

Hoewel iedereen erkent dat het sociaal netwerk een belangrijke rol kan spelen in het ondersteunen van de jongere op weg naar zelfstandigheid, wordt het sociaal netwerk niet altijd voldoende gemotiveerd om de jongere te ondersteunen op weg naar zelfstandigheid. Het doel van het activeren van het sociaal netwerk moet zijn om te kijken op welke wijze zij de jongere kunnen ondersteunen op weg naar zelfstandigheid. Daarom is het goed om (vormen van) Eigen Kracht Conferenties in te zetten. Gemeenten zetten EKC's nu vooral in om de instroom te beperken, maar deze EKC's zijn ook een waardevol instrument om het sociale netwerk van de jongeren die uitstromen in kaart te brengen en te versterken. Suggestie is om dit minimaal als standaard op te nemen voor de jongeren voor wie een jeugdbeschermingsmaatregel ophoudt met het 18e jaar.

Aansluiten bij Wraparound care

De aanpak en werkwijze in de gezinsaanpak Wraparound care van de gemeente Utrecht en Eén kind, één plan zijn goede voorbeelden waarvan geleerd kan worden als het gaat om inzet van sociale en informele netwerk en waarbij nazorg al vanaf start begeleiding onderdeel van plan vormt. De gemeente Utrecht heeft deze beide pilots en aanpakken omarmd en de 'wrap around gedacht' staat bij de gemeente ook centraal binnen nieuwe visieontwikkeling op terrein van jeugd.

Bijlagen

Bijlage 1 Namen geïnterviewde professionals

Naam	Functie	Instelling
Bas van Houwelingen	Reclasseringsmedewerker	Bureau Jeugdzorg Utrecht
Bea van Doorn	Coördinator	U2beheard
Cleo Wildeman	Jeugdhulpverlener	Doenja
Fatima Bouyaziden	Maatschappelijk werker in het Veiligheidshuis	Gemeente Utrecht
Frank van der Pas	Pedagogisch medewerker	Zandbergen
Janny van Lunsen	Pedagogische begeleider	De Rading
Jetske Verschuure	Teamleider begeleidingscentrum	Timon
Luit Afman	Begeleide huisvesting Utrecht (BHU)	Zandbergen
Marcella van Oosterhoudt	Jeugdhulpverlener	Cumulus
Marleen Nellen	Wijkagent	Politie Utrecht
Martha van Ettikhoven	Jeugdhulpverlener	Portes
Rineke Bakhuis	Teamleider Talita, opvang tienermoeders en zwangeren	Timon
Samir el Azouzi	Jeugdhulpverlener	Doenja
Sandra Snippe	Teamleider MBO/RMC	Leerplicht
Ton van Rijswijk	afdelingshoofd opvang jongvolwassenen	De Dijk, Zandbergen jeugd